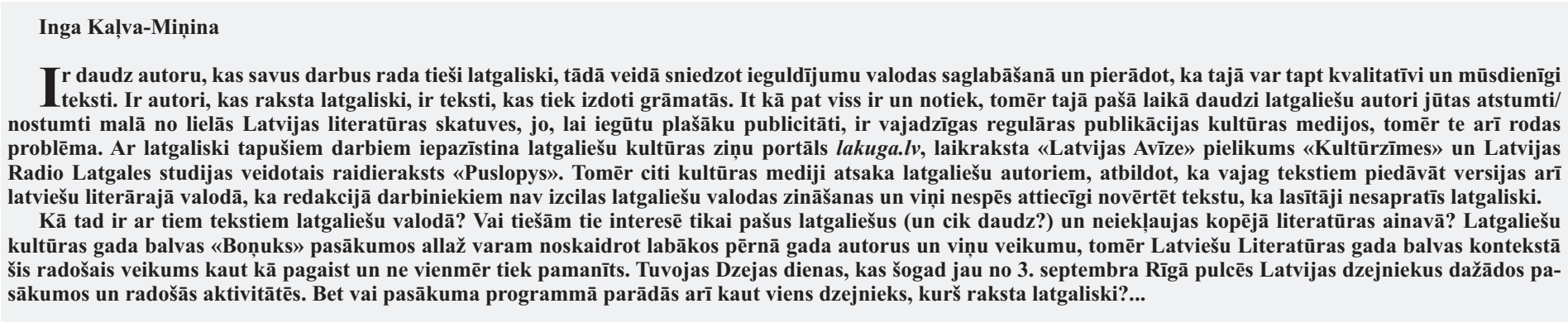

Latgaliešu literatūra – vai tikai latgaliešiem?

Diskusijā «Tu mane cīnej vai nacīnej? Rakstīt latgaliski Latvijā.» klātienē piedalījās R. Lazdiņa (no kreisās), M. Salējs, I. Sperga, A. Bukšs un E. Husare (translācijai tika nodrošināts arī surdotulkojums)

Sarunu festivālā «LAMPa» – diskusija par rakstīšanu latgaliski

20.–21. augustā Cēšs klātienē, tiešraidēs un kopā skatīšanās vietās visā Latvijā notika sarunu festivāls «LAMPa», kura šī gada galvenā tēma bija «cīeņa». «LAMPa» ir platforma jēgpilnām diskusijām un sarunām, un arī šogad tika runāts/ diskutēts par dažādām šobrīd aktuālām tēmām. Viena no diskusijām, kurā latviešu valoda mijās ar latgaliešu valodu, bija diskusija «Tu mane cīnej vai nacīnej? Rakstīt latgaliski Latvijā.», kuras laikā tika runāts par latgaliešu literatūras nozīmi kopējā latviešu literatūras ainā.

Diskusija, kuras iniciators bija biedrība «Valodu muzejs», uz skatuves «Uzzibsnī» notika 20. augusta vakarā ar fonda atvērtaī sabiedrībai «DOTS» atbalstu un tiekot organizēta sadarbībā ar biedrību «LgSC», latgaliešu kultūras ziņu portālu *Lakuga.lv* un Latvijas Radio Latgales multimediju studijas raidierakstu «Puslopys». Kā vēstīja informācija biedrības mājaslapā, tad diskusijas uzmanības centrā būs «latgaliski rakstošo autoru vēlme publicēt darbus Latvijas kultūras presē latgaliski un situācija, kāda rodas, kad mediji atsakās tos publicēt, aizbaidinoties ar saprotamības principu vai prasot autoriem pašiem iztulkot savus tekstus latviešu literārajā valodā. Runāsim par to, kas īsti ir tas, ko cīenām («cīenīt» – arī ‘ar patiku skatīties, lasīt, klausīties’), vai saprotamības princips tiek piesaukts pamatoti un kāpēc latgaliski rakstošie autori pretojas tulkošanai. Tā būs saruna par mūsu pašu iekšējo citādību, cīeņu un izpratni par to, par valodas nozīmi un atvērtību tās daudzveidībā».

Diskusiju moderēja Latvijas Radio Latgales multimediju studijas vadītāja un latgaliešu literatūrai veltītā raidieraksta «Puslopys» producente Renāte Lazdiņa un latgaliešu kultūras ziņu portālā *Lakuga.lv* attīstības vadītāja Edīte Husare, kura aktīvi iesaistās dažādu latgalisku ideju īstenošanā, kā arī vada latgaliešu literatūrai veltīto raidierakstu «Puslopys».

Klātienē piedalījās un savu viedokli pauda rakstniece, publiciste, latgaliešu valodas speciāliste un grāmatu redaktore Ilze Sperga (2014. gadā izdeva stāstu krājumu «Dzei-veiba»), rakstnieks un scenāriju autors Aldis Bukšs (romāns «Parādu piedzinēji» (2015) un kriminālromāns «Brāļi» (2020), kas izdots gan latviešu literārajā, gan latgaliešu rakstu valodā) un dzejnieks, atdzejojājs, literatūrzinātnieks, Rakstniecības un mūzikas muzeja mākslas eksperts Māris Salējs (piecu dzejoļu krājumu – «Māmiņ, es redzēju dziesmu» (1999), «Mana politika» (2001), «Nedaudz vairāk» (2013), «Kā pirms pērkona» (2016), «Tuvošanās» (2018) – autors, sarakstījis monogrāfiju «Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika», atdzejo un tulko no ukraiņu, poļu u.c. slāvu valodām).

Savukārt daudzmākslinieks Raibis diskusijai pieslēdzās attālināti (sarakstījis stāstu krājumu «Pyma sytī» (2011) un «Zalta tesmini» (2015), lugas «Vystu klāvs» (2008) un «Shortcut» (2014) un dzejas krājumu «Pistacejis» (2017); viens no autoriem 2020. gadā apgādā «Francis Boutle Publishers» Londonā izdotajā trīs latgaliešu autoru dzejas antoloģijā «Pādejais models / The Last model» Džeida Vila tulkojumā), daloties savā pieredzē par to, kā un kādēļ sācis rakstīt latgaliski.

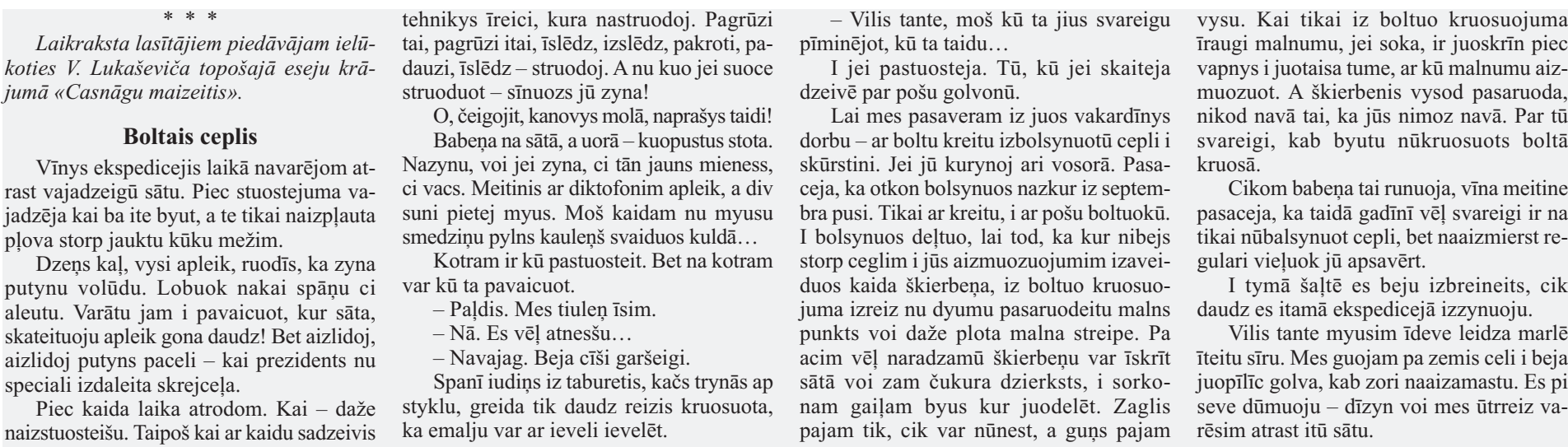
«Ja laikrakstu/ žurnālu redakcija grib audzināt savu auditoriju, ja tie ir kultūrizglītoti, liberāli, atvērti, demokrātiski cilvēki, kas iestājas par dažādām atvērtības idejām, tad viņiem būtu jābūt atvērtiem arī latgaliskajam. Ja redakcijai tas nav aktuāli, tad tas jau ir cits jautājums,» diskusijas laikā teica rakstniece un grāmatu redaktore Ilze Sperga

Diskusijas laikā attālināti savu viedokli par konkrēto jautājumu sniedza arī tulkotājs un literārais aģents Džeids Vils, kurš strādā platformā «Latvian Literature» un ir iztulkojis latgaliešu autoru Raibā, Ingridas Tāraudas un Līgijas Purinašas dzejoļus angiski (2020. gadā apgādā «Francis Boutle Publishers» Londonā iznāca dzejas antoloģija «Pā-dejais models/ The Last model»). «Manuprāt, latgaliešu literatūrai ir daudz, ko piedāvāt ārzemju lasītājam. Latvijā ir autori, kas raksta latviski, krieviski, lībiski un latgaliski. Mans galvenais darbs ir piedāvāt vislabākos autorus ārzemju izdevējiem. Pēdējos gados, manuprāt, latgaliešu literatūra ir ekspertu un lasītāju redzeslokā. Manuprāt, ir vērts lat-galiešu literatūru tulkot un lasīt gan ārzemniekiem, gan tiem cilvēkiem, kuri dzīvo Latvijā,» viņš uzsvēra.

Diskusijai attālināti pieslēdzās arī laikraksta «Latvijas Avīze» Kultūras nodaļas vadītāja un pielikuma «Kultūrziņas» (kurā jau vairākus gadus tiek publicētas sarunas ar dažādiem Latgales autoriem un viņu darbi gan latviski, gan arī latgaliski) redaktore Anīta Bormane. «Man šķiet, ka tas, ka teksti neparādās latgaliešu valodā nacionālas nozīmes izdevumos, ir liela kļūda, tā ir kultūrpolitiska problēma. Latvijā ir viena valsts valoda, tomēr ir ļoti svarīgi, lai mēs būtu informēti un zinātu arī par valodām, kas ir konkrētiem novadiem. Tas mūs tikai bagātina. Jāatzīst, ka esmu saņēmusi zvanus no atsevišķiem lasītājiem, kuri varbūt ir bijuši neizpratnē, kāpēc izdevumā parādās teksti latgaliski, ko viņi nevar izlasīt. Bet tāda gadījumā jārunā par to, ka ir, vai nu jāmcācs vai jāmeklē kādi avoti, lai saprastu. Tas, ko tu nesaproti, meklējot iespējas to apgūt, tevi bagātina,» teica A. Bormane.

Ilze Sperga sarunas gaitā atklāja, ka grāmatu ziņā šīs būs jaudīgs gads, jo ļoti daudziem latgaliešu autoriem iznāks grāmatas – dzejas krājums būs Marijai Dzeislai, Inetai Atpī-lei-Juganei, Oskaram Seikstam un arī pašai Ilzei, gada sākumā iznāca Valentīna Lukaševiča dzejas krājums «Pādi navā svāti», bet gada izskaņā gaidāms viņa eseju krājums, savukārt Annele Slišāne gatavo stāstu krājumu «Tuoraga stuosti» otro daļu. «Izdūt gruomotu lat-galiski Latvejā ir vīgli, gryšuok ir atrast skaitēituoju. I vēl gryšuok ir atrast skaitēituoju redaktoru,» uzsvēra I. Sperga. Viņa piebilda, ka varbūt nemaz arī nevajag to daļjumu – latviešu vai latgaliešu literatūra, jo literāti taču raksta par vienu un to pašu, bet valoda ir tā, kas uzliek robežas, jo «bīži vīn tī rūbeži ir taidi, ka volūda līk rakstei par volūdu. I ir tikai taidys viersyunis, taidi autori, kas pasaceļ tam puori i roksta na par volūdu, bet vo-lūdā». «Ja laikrakstu/ žurnālu redakcija grib audzināt savu auditoriju, ja tie ir kultūrizglītoti, liberāli, atvērti, demokrātiski cilvēki, kas iestājas par dažādām atvērtības idejām, tad viņiem būtu jābūt atvērtiem arī latgaliskajam. Ja redakcijai tas nav aktuāli, tad tas jau ir cits jautājums,» turpināja I. Sperga, piebilstot, ka rakstnieku veido ne tikai grāmatas, bet arī literāras publikācijas.

Māris Salējs minēja, ka latgaliešu literatūra latviešu lasītājam ir papildu acs, ar kuru skatīties uz pasauli, savukārt Ilze Sperga papildināja, ka tā viņai ir vēl viena mēle, jo autoriem labākie teksti top tieši latgaliski. Kāds tad ir diskusijas rezumē? Latgaliski ir jā-raksta, tomēr nevīs tikai tāpēc, lai teksts būtu latgaliešu valodā, bet gan tāpēc, ka tev ir ko teikt tieši latgaliski. Iespējams, latgaliešu autoriem jāpievēršas mūsdienīgākiem te-matiem, lai uzrunātu pēc iespējas plašāku auditoriju, un, protams, mūsdienu laikmetā svarīgi, lai izdotajai grāmatai būtu publicitāte medijos, lai par to runātu un stāstītu arvien vairāk cilvēku. Vai latgaliešu autoram vajag un ir vērts pašam sevi iztulkot latviski? Tas joprojām ir aktuāls jautājums.

Valentīns Lukaševičs: «Latgaliešu valoda un kultūra ir valstiski reģionāla»

Turpinot tēmu par latgaliešu literatūru, «Vietējā Lat-gales Avīze» piedāvā ielūkoties sarunā ar rakstnieku un literatūrzinātnieku Valentīnu Lukaševiču. Pavisam nesen pie lasītājiem nonāca viņa jaunākais dzejas krājums lat-galiešu valodā «Pādi navā svāti» (2020), kas noslēdza 2005. gadā aizsāкто tetraloģiju «Ceļš», savukārt rudenī sagaidīsim autora latgaliski tapušu eseju krājumu.

Pastāsti, lūdzu, par jauno eseju krājumu «Cas-nāgu maizēitis». Cik ilgā laikā tapuši teksti būs iz-lasāmi šajā krājumā? Kādi un kam?

– Krājums iecerēts bija sen, taču... Paldies Ilzei Sper-gai, kura iedrošināja. Pirms gadiem piecpadsmit sapratu, ka... Drīzāk tā bija ne vilšanās, bet neizpratne. Ko dai-l-literatūra grib pati no sevis? No cietim? Uz kurieni tā iet? Es uzdevu sev jautājumu – kāda jēga rakstīt, publicēties? Pēc laiciņa nomierinājos, kaut kā sakārtoju savas un daiļ-literatūras attiecības. Kur mums ir pa ceļam, kur nav.

Par manu eseju krājumu – tēmas visdažādākās, teksti koncentrēti, nav lineāri un pabeigti. Tie nebūs vienādi un prognozējami. Tos izlasot, jābūt nelielai izsalkuma sajūtai.

Mēs redzam tikai publikāciju daudzumu un bie-žumu. Šķiet, ka autors vienu tekstu pabeidz un izdod, tad ķeras pie nākamā, to pabeidz un izdod utt. Bieži vien tas tā nav. Arī šajā gadījumā.

Casnāgu maizēitis – dabisks, vienkāršs, visiem pieejams, vecmodīgs ēdiens, ko neēd katru dienu. Casnāgu maizēitis nevar konkurēt ar antibiotikām vai ķirurģisku operāciju, bet savu artavu dot var. Jā, nepatīkami smaržo! Nav ingvera tēja, ne citrusu čatnijs!

Šīs esejas (impresijas, skices, studijas) nav pavēles vai pamācības. Šoruden iznāks Oskara Seiksta dzejoļu krājums «Vokora vuordī draugim». Arī manas esejas ir domātas draugiem. Domībiedriem, kurus nevajag agītēt vai pārliecināt. Tad tekstam cita stilistika, cita noskaņa, cits izklāsts. Man patīk neklātienes diskusijas – bez varoniem uz skatuves, bez publikas zālē vai pie ekrāniem. Es šobrīd lasu vienu viduslaiku autoru. Ieklausos viņā, diskutēju ar viņu, nepiekrītu, dusmojos un priecājos. Šīs ceļš nav citiem redzams un īpaši viegls, bet man patīkams un piemērots.

Sarunu festivālā «LAMPa» tika runāts par latgaliešu literatūru, tās publicēšanu periodiskajos izdevumos. Diskusijas dalībnieki izteica savas domas par to, ka lat-galiešu literatūra dzīvo savā «burbulī» un netiek pie visiem lasītājiem.

– Latgaliešu literatūrai kārtējo reizi nepaveicās – jaunāko laiku literatūra un grāmat-izdošana sapas ar laiku, kad daiļliteratūras ietekme un spēks strauji krīt uz leju.

Ja runā par latgaliskumu kā tādu, tad šobrīd ir skaidri redzami divi pretēji vektori. No vienas puses ir likumi, nauda apmaksātiem fakultatīviem skolās, radio un TV raidījumi latgaliski, kas to latgaliskumu dara publisku un *prestīžaināku*. No otras puses ir lauku cilvēku izzušana Latgalē, globālās urbānās kultūras ienākšana pat Latgales atālākajās sādžās, kā rezultātā zūd latgaliskumu spirdziniošie avoti un ierastā eksistences vide.

Ja cilvēks sabiedriskā transportā austiņās noklausās kādu latgaliešu mūzikas CD, bet mājās ne ar vecākiem, ne draugiem vai kaimiņiem latgaliski nerunā, tad, man šķiet, ka es zinu, kurš vektors būs spēcīgāks!

Latgaliešu valoda un kultūra ir valstiski reģionāla. Absolūti lielākā daļa latgaliešu, kuri ir aizbraukuši prom no Latgales, savu latgaliskumu zaudē. Ja Dublinā, tad otrā pa-audzē, ja tas ir Kuldīgā, tad trešā paaudzē. Vec ticībnieki (savulaik arī ebreji) Latgalē dzīvo ļoti daudzās paaudzēs, bet savu identitāti saglabā. Par šiem jautājumiem daudz do-māju, pareizo atbildi tā un neesmu atradis.

Kāds tev ir bijis šīs pandēmijas laiks?

– Pandēmija parādīja, ka pirmajā vietā ir mediķi, policisti, zemnieki! Atgādināja to, ko bijām jau piemirsuši. Pandēmija parādīja, cik vārga un neaizsargāta ir šī civilizācija. Var aizsūtīt kosmisko aparātu uz Marsu, izdomāt dziļā *feika* tehnoloģijas, bet ļoti lēnām cīnās ar vīrusu infekciju. Atceros, kā viena vulkāna izvirdums iedzina strupeļā vai visu aviopārvađājumu industriju. Un, ja būs katastrofāla elektromagnētiskā vētra, milzīgs vulkāna izvirdums, asteroīda trieciens okeānā, briesmīgāka un daudz lipīgāka epidēmija? Vai kaut kas tāds, par ko ne es vai kāds cits nevar pat iedomāties!

Es kovidu izslimoju, vēlāk arī vakcinējos. Mana un citu cilvēku veselība mani uztrauc un liek man domāt, mazāk mani uztrauc ceļojumu un izklaizību ierobežojumi. Es arī pirms kovida nekur neceļoju, neko daudz neapmeklēju, daudz nebiedrojos.

Protams, cieš mākslinieki, kuriem tradicionāli vajag publiku aci pret aci – teātris, mūziku. Literāti ar lasītājiem pārsvarā tiekas neklātienē, rakstnieku un dzejnieku radošo dzīvi pandē-mija maz ietekmē. Dažus pat stimulē – ir viela jauniem sižetiem, refleksijām vai vizijām.

